

ТВОРЕННЯ ТА СПОЖИВАННЯ ПРАВОВИХ ЗНАКІВ

О. БАЛИНСЬКА
*кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри теорії
та історії держави і права
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

У новітню епоху глобальної інформатизації людство розвивається як загальна знакова система. Інформацію, що міститься у знаках, визнають важливою самостійною категорією сучасності і одним із сегментів цієї категорії є правова реальність із цілим комплексом знаків. Ці знаки трансформуються в інформаційні моделі речей, предметів, явищ, фактів, дій, подій, суб'єктів та об'єктів, які вони відтворюють. Такі інформаційні моделі, будучи насиченими знаковими кодами, застосовуються у найрізноманітніших екстралінгвістичних ситуаціях і сферах життєдіяльності людини.

Однією зі сфер застосування таких інформаційних моделей є соціонормативний простір, зокрема правова реальність як міжрівнева функціонально-семантична мовна (знакова, дискурсна) одиниця цього простору. В основі створення та використання інформаційних моделей правової реальності лежать особливі правові знакові конструкції, що виражають загальнозрозумілий знаковий (мовленнєвий, віртуальний і діяльнісний, прикладний) прояв юридичних фактів світової практики. Ці правові конструкції потребують як теоретичного осмислення, так і практичного застосування з урахуванням того, що законодавство, яке передає засобами мови всі необхідні суспільні вимоги, є саме такою знаковою системою.

Тому на сьогодні перед науковцями у сфері загальної теорії держави і права, філософії права, загальної філософії мислення і мовлення, теорії правового моделювання постала проблема осмислення та аналізу права як системи знакових конструкцій у єдиному інформаційному знаковому просторі, що відтворюють правові явища у правосвідомості і впливають на правову культуру соціальних суб'єктів і правопорядок у суспільстві, оскільки правосвідомість не тільки відображає об'єктивну правову реальність, а й моделює її. Однак мовознавство (чи лінгвістика) не може розглядати всі проблеми знакової сутності мови права. Для цього необхідні дослідження зі сфери спеціальних знань, зокрема науки, що вивчає принципи виникнення та функціонування інформаційних знакових систем. Такою наукою є семіотика (вивчає процеси виникнення знаків) та семіологія (вивчає механізми функціонування знаків).

© О. Балинська, 2012

Що ж стосується власне правових знаків, то механізм їх творення і споживання здебільшого аналогічний до загальносоціальних знаків, хоча і має свої специфічні аспекти. Застосування у вивченні цієї проблематики відносно нових міждисциплінарних підходів (зокрема герменевтики, філософії комунікації та семіології) може розкрити новий підхід до праворозуміння та правореалізації.

У цій сфері, як і в будь-якому іншому специфічному професійно зорієнтованому середовищі, можна виокремити два основні підходи до аналізу творення і споживання знаків. Перший розглядає ці два процеси як абсолютно різні й відокремлені (одні творять право-норми, інші споживають); другий — як два аспекти одного цілісного і циклічного процесу функціонування права (ті, хто створює правові знаки, перебувають у цьому ж правовому середовищі, а створивши їх — підпадають під їхній вплив, як і всі інші, і знову-таки, будучи активними суб'єктами правового середовища, починають творити нові правові знаки для його означення та впорядкування, а отже, і регулювання власної поведінки та ін.). На нашу думку, другий підхід є об'єктивнішим і складається, так би мовити, з міні-процесів, які власне підпадають під ознаки першого: право-творці уповноважені акумулювати у нормах правову інформацію, а право-споживачі зобов'язані виконувати прийняті першими вимоги. Але при цьому право-творцями можна вважати всіх членів правової спільноти (через делегування своїх правотворчих повноважень своїм представникам у законодавчому органі держави); водночас усіх також можна вважати право-споживачами, бо всезагальність є одним із основних принципів дії права і його норми поширюються на всіх соціальних суб'єктів цього правового поля.

Така, як висловився У. Еко, «механіка формотворення свідчить про те, що умови споживання є також умовами відтворення і видозміни смислів» [1, с. 223]. Смислова взаємозалежність речей є ознакою символічного способу мислення і виключає причинову взаємозалежність. Річ стає прообразом слова, яке означає цю річ вербальними засобами; слово стає символічним знаком, що викликає в уяві мовця і слухача (адресанта й адресата) образ речі. Право суще (сукупність явищ, фактів, об'єктів і суб'єктів правовідносин, норм, концепцій, ідей тощо) набуває вербальної форми, втілюється в іконічному відтворенні (літерами) через словесні символи (поняття), що мають значення, аналогічне їх фактичним відповідникам.

Ч. Пірс вважав, що реально дієвим (дійсним) знаком може бути символ, який не тільки відтворює аналогію з означуваним об'єктом, а й репрезентує зміст усієї сукупності родових об'єктів; і при цьому стає дієвим лише в момент його інтерпретації (без інтерпретації символ, а отже, і знак втрачає свої властивості). Найадекватнішим символом (знаком) Ч. Пірс називав саме слово [2]. Реальні явища, факти, дії, події, об'єкти узгоджуються зі словами, що їх називають; тому можна вважати, що слова є реальним буттям їх речових відповідників у мисленнєвому й мовленнєвому просторі людини.

В. Гумбольдт наголошував на тому, що «процес творення природної мови був стихійним і разом з тим одночасним. ...Сума всіх слів, мова — це світ, який лежить між світом зовнішніх явищ і внутрішнім світом людини. Причому окремі слова формуються не ізольовано одне від одного, а одночасно, оскільки лише у своєму взаємозв'язку вони здатні репрезентувати відтворювану ними реаль-

ність» [3, с. 304–305]. Аналогічним є процес творення правових знаків, з однією лише ремаркою, що вони є продуктом окремого сегмента всієї сукупності слів національної мови — професійної мови.

Науковці вважають, що «найдосконаліші знаки поєднують властивості ікону, індексу та символу», де іконічні знаки — це образи минулого досвіду, індекси — сприйняття тут і тепер, а символи — словесні знаки, що здатні через їх інтерпретацію у свідомості людини впливати на її поведінку [4]. Тобто правовий знак, який відтворює щось із правової реальності, об'єднує означуване (ікон), означник (індекс) і значення (символ); і щоб зрозуміти цей правовий знак, треба знати, про яке «щось» йдеться (воно має бути відоме через наявний минулий досвід), вміти прочитати його індекс (через накладання своєрідного коду сучасності) і розуміти смисл символу (зіставляти значення означника із конкретним означуванним). Наприклад, називаючи правовий знак «смертна кара», ми знаємо, що йдеться про позбавлення когось життя через те, що цей хтось вчинив тяжкий злочин; форма реалізації такого покарання залежить від індексу сучасності (в епоху Київської Русі це могло бути волочення людини, прив'язаної до хвоста коня, утоплення; у Середньовіччі — спалення; у XIX ст. — розстріл; у XX ст. — смерть на електричному стільці тощо); і ці два словесні знаки, відтворені літерами «с-м-е-р-т-н-а-к-а-р-а», через інтерпретацію у свідомості різних соціальних суб'єктів можуть викликати різні поведінкові реакції (у судді — відчуття виконаного обов'язку через встановлення справедливості, у виконавця покарання — «посадову» повинність, у представників постраждалої сторони — відчуття зреалізованої помсти, у родичів злочинця — біль майбутньої втрати, у священика — жаль за ще одну втрачену душу, у когось — співчуття, у когось — злість на жорстокість закону і т. д.). Як бачимо, творення цього правового знаку супроводжувалося поєднанням двох функціонально-семантичних одиниць (слів), що несуть смислове навантаження «законного покарання через позбавлення життя за вчинений злочин».

Правовим знаком може бути як окреме слово, так і словосполучення чи навіть фраза, вислів. Це своєрідний вербальний відповідник того об'єкта, суб'єкта, дії, події, факту, явища тощо із правової реальності, що несе особливе смислове навантаження, має значення для всього суспільства (чи значної його частини), містить певні характеристики, властиві тільки йому. Такі знаки можуть мати загальносоціальне значення, а можуть і суто правове: у першому випадку йдеться про запозичення знаків з інших соціальних сфер у сферу права, у другому — про творення власних («корпоративних»). Наприклад, ми користуємося загальносоціальними знаками «сім'я», «батьки», «діти» тощо, надаючи їм у юриспруденції чітко визначеного змісту, зберігаючи водночас первинну соціальну сутність. Зі змінами, що відбуваються у суспільстві, може змінюватися і значення цих знаків (скажімо, від полігамної чи поліандричної сім'ї у релігійно-племінних суспільствах до моногамної сім'ї нового часу та одностатевих сімейних пар у новітньому світі). При цьому кожен історичний період розвитку людства продукує власний правовий знак «сім'я», надаючи йому нових значеннєвих відтінків зі збереженням основного сутнісного значення. Здебільшого у правотворенні використовуються саме вже наявні у суспільстві знаки для полегшення сприйняття тексту права (адже вони загальнозжиті, а отже, й загальнозрозумілі).

Однак можливе творення нових знаків саме для означення чогось зі сфери права (причому іноді такі правові знаки, навпаки, можуть набути «статусу» загальносоціальних). Наприклад, слово «амністія», що означає: 1) звільнення від покарання або заміну призначеного судом покарання м'якшим; 2) правовий акт про проголошення такого звільнення, набуло своєї рідної знаковості у суспільстві і його застосовують у всіх навіть найменш наближених за суттю ситуаціях (про амністію говорять студенти, яких звільняють від відпрацювань пропущених занять, або працівники будівельної бригади, яких відпустили з понадурочних робіт, тощо). Тобто це слово, ставши правовим знаком і маючи чітке юридичне закріплення, через частоту повторюваності й важливості стає знаком загальносоціальним.

Одразу ж треба зауважити, що не всі правові терміно-поняття можна вважати знаками, такими вони є тільки для вузького кола спеціалістів, які (знову ж таки) часто використовують їх у професійній мові. Так, поняття «авізо» (офіційне повідомлення про зміни у стані взаємних розрахунків, переказі грошей, відправці товарів та ін.), «аквітенс» (документ, що звільнює від фінансової відповідальності), «алієнація» (відчуження, закладання, продаж; право продажу, передачі) чи «ампліація» (копія з розписки у прийнятті грошей) не можуть претендувати на знаковість для широкого загалу, але є знаками у сфері юристів, що мають справу з економічними операціями.

Таким чином, процес творення правових знаків може бути доволі тривалим у часі (це історично апробовані вербальні конструкції, що «прижилися» у суспільстві), а може бути штучно пришвидшений через юридичне закріплення і юридичну практику. Але остання більше стосується процесу сприйняття цих знаків, що передбачає набагато складніший механізм.

Доктрину розуміння словесних знаків започаткував ще Августин, який чітко розрізняв чотири операції, необхідні для тлумачення тексту, — історію, етимологію, аналогію та власний смисл слова [4]. Тобто щоб зрозуміти текст (слово), треба знати історію (послідовний розвиток дій, подій, явищ, описаних у тексті, зміни, що відбувалися в довколишній реальності), вивчити етимологію (походження слів та їхні споріднені зв'язки з іншими словами), провести аналогію (виявити подібність, схожість між описаним і вже відомим та наявним) і розкрити власний смисл описаного (зрозуміти значення).

Проблема розуміння і його відображення, зокрема поведінкового, в останні десятиліття на Заході (особливо у Німеччині, Австрії та Швейцарії), а також у вітчизняних наукових розвідках стає однією з центральних проблем філософії та інших гуманітарних наук. Ми схильні вважати, що процес розуміння правових знаків передбачає триєдиний комплекс — розуміння значення (логічне сприйняття), прийняття (приєднання до особистісних ціннісних орієнтацій) і діяльнісну чи бездіяльнісну реакцію (поведінка, що відповідає закладеному і сприйнятому значенню). Причому два перші компоненти непридатні для спостереження, але третій є їхнім демонстративним віддзеркаленням і результатом. Тому саме про поведінку можна говорити як про результат споживання правових знаків (для декого поняття «споживання» може видатися дивним для сфери розуміння права, але саме цей відповідник відтворює специфіку сприйняття права, адже соціальний суб'єкт використовує право для формування своєї пове-

дінки, тобто він споживає його для забезпечення власних потреб, захисту власних інтересів, гарантування власних свобод тощо).

Правова поведінка як окремих аспект перебування соціального суб'єкта у правовому полі реалізується у контексті міжсуб'єктної комунікації. При цьому процес міжособистісної правової комунікації є одним із найважливіших аспектів розуміння права як такого, а отже, і його знаків. Вважаємо, що цей процес необхідно розглядати дуалістично: з позицій таких підходів, як герменевтика і комунікативна філософія. Так, проблема реалізації правил поведінки у контексті розуміння/нерозуміння правових знаків тісно пов'язана з проблемою ефективності застосування герменевтичного підходу до права (за О. Овчинниковим [5]) та симптоматичного знакового відображення у правовій реальності (оцінювально-комунікативний принцип, за А. Зверинцевим [6]). Вважається, що саме продукування правомірної поведінки у співвідношенні з проблемою розуміння і відтворення надає особливій актуальності правовій комунікації та показує зумовленість застосування герменевтичної та комунікативістської методологій.

Вихідною формою комунікації соціальних суб'єктів є право-розуміння як онтологічна основа системи міжособистісних правовідносин. У цьому контексті можна говорити про певний «право-текстуальний» дискурс і мистецтво його розуміння, яке офіційно визнали ще на початку ХІХ ст., сформулювавши основи герменевтики. Ф. Шлейєрмахер визначив герменевтику як «загальний і незалежний метод інтерпретації, мета якого — уніфікувати й систематизувати низку спеціалізованих методик (що застосовуються, наприклад, у класичній філології, теологічному і юридичному коментуванні та філософії)» [7, с. 89]. У площині право-реалізації основою для розуміння знаків, закладених у праві, може виступати поєднання методологій герменевтики і семіології (на відміну від семіотики, яка вивчає процес творення знаків, семіологія вивчає їх функціонально). Адже сферу правовідносин можна вважати інтерсуб'єктивним світом правової культури, смисловим універсумом право-реалізації, сукупністю кодів, знаків і символів, що мають інтерпретуватися через правову поведінку соціального суб'єкта.

При цьому центральним питанням сучасного семіолого-правового аналізу має стати проблема природи, способу «існування, що залишається від початку і до кінця інтерпретованим буттям», як зазначає П. Рікер [8, с. 16]. Правова комунікація як рух у колі знако-розуміння є не так наближенням до розкриття ідентичності замислу право-творця, як конструюванням моделей трактування право-норм у процесі продукування правової поведінки. Причому рівень наближеності змісту, закладеного у право автором, і змісту, інтерпретованого учасниками правовідносин, визначається злиттям двох «горизонтів» право-розуміння. Чим ближчі за своєю соціокультурною основою дві позиції, тим ширший «спільний горизонт» і адекватніше розуміння [9, с. 312]. Тобто процес поведінкової інтерпретації правового знаку є творчим, і право-користувач, по суті, поєднує загальноприйнятую право-норму, передану зрозумілими для нього знаковими конструкціями, й акт поведінки у конкретному право-випадку.

Комунікативна філософія також відстоює принцип індивідуальної творчості у процесі комунікативної взаємодії соціальних суб'єктів з ремаркою на ілюктивність і перлокутивність [10], тобто досягнення порозуміння у першому випадку і здійснення впливу — у другому. Необхідно перебувати в інтер-

суб'єктивному правовому полі, щоб уміти використати власну рефлексивність правового мовлення й обґрунтувати поведінкову інтерпретацію правового акта на основі самокоментування цієї дії.

Лише у непрофесійній сфері допустимо вважати, що «якщо законний акт викладений ясно і чітко, то він недвозначний і може застосовуватися як належить відповідно до ситуації» [11, с. 15]. Логіка правового мислення як основи формування правового світогляду заперечує ідею досконалої правової догматики, що перетворила би будь-яку право-норму у звичайний акт дедуктивного силогізму, спроможний викликати таку ж досконалу право-реакцію. Суб'єкт правовідносин (право-користувач або право-застосовувач) не може покладатися лише на те, в якій історичній ситуації був прийнятий закон, якими були наміри тих, хто його розробляв. Навпаки, він повинен враховувати зміни, що відбулися з того часу в облаштуванні суспільного життя, трансформації правових відносин і, відповідно, заново визначаючи нормативну й результативну функції закону, будувати лінію власної правової поведінки. Тобто право-суб'єкт має зрозуміти зміст правового знаку і співвіднести його з даним випадком, казусом. Це і є завданням юридичної герменевтики, яку пропонує Х.-Г. Гадамер [9] і згідно з якою осягнути сенс права можна з урахуванням кожної конкретної ситуації. І саме правові знаки покликані виконувати функцію спрощення сприйняття завдяки загально визнаності та значущості.

Якщо розглядати правову комунікацію як сукупність актів, орієнтованих на досягнення всезагальної мети право-порозуміння, то правову поведінку слід визнати інтерпретацією, завдяки якій можна досягти консенсусу або ж здійснити вплив з метою виправлення неправомірності дій. Виходячи із перспективи учасників правової комунікації (право-суб'єктів), цей процес і результат, до якого має призвести ця комунікація, не утворюють тих обставин, що іманентні правовому полю. Цілеспрямовано діючі особи виступають як сутності правовідносин: вони можуть сприймати один одного не інакше, як суб'єкти або супротивники (у випадку правопорушень). «Перформативний стан» (за Ю. Габермасом [10, с. 290]) учасників правової комунікації дозволяє, в силу розвитку індивідуального правового світогляду, зайняти відповідні ніші в інтерсуб'єктивному правовому полі.

Правова комунікація як тип соціальної дії виступає інтеракцією, що охоплює комплекс елементарних понять мовлення і рефлексивної дії. В опосередкованій правом інтеракції поведінкова рефлексія правового мовлення постає у різноманітних «констеляціях» залежно від того, беруть на себе провідну роль у координації діяльності ілокутивні зусилля (спрямовані на право-порозуміння) чи цілераціонально діючі перлокутивні аспекти (зорієнтовані на право-вплив). У цьому контексті інтеракцію слід тлумачити як вирішення проблеми координації поведінки право-суб'єктів з метою їх поведінкового стикування, налагодження право-мірної відповідності. Під стикуванням маємо на увазі передусім редукцію правового поля як середовища право-комунікації, тобто спрощення процесу реалізації певних власних право-інтересів суб'єктів соціокультурного простору.

Універсальність проблеми право-розуміння проявляється на основі одного з інтегруючих моментів — право-застосування. У правовій комунікації конституюючим є елемент напруги між правовим знаком і тим змістом, якого він набу-

ває в результаті його сприйняття у конкретній право-ситуації, конкретному поведінковому прояві право-глуначення. Право-розуміння у процесі правової комунікації ідентифікується із право-застосуванням: проникнення у зміст знаку і застосування її у регулюванні поведінкової реакції становлять не два окремих акти, а єдиний процес.

На цьому етапі функціонування правового знаку можемо говорити про нього до певної міри як про право-норму, бо значення, що міститься у ньому, має нормативний характер, як і весь текст права загалом.

Проблема правової комунікації власне і полягає у тому, що закон не досконалий не тому, що таким є, наприклад, із вини законодавця, який застосував невідповідні правові знаки, а тому, що правова реальність, правове поле, у якому реалізується процес правової комунікації, порівняно з ідеально-мислимим порядком, залишаються недосконалими, що проявляється у протиправних поведінкових актах.

Однак неможливо всі правові явища виразити у загальних поняттях, а правову реальність розглядати як прояв чи застосування змісту цих понять у приватних випадках [5, с. 78]. Адже право-норма, закон (як найбільш раціональна форма права) і соціокультурний простір (регульований правом) завжди перебуватимуть у відносній конфронтації; інакше людина перетвориться у раціонально-передбачуване створіння, а її дії точно відповідатимуть задекларованим право-вимогам. Тобто проблема правомірності/протиправності поведінки члена соціокультурної спільноти безпосередньо пов'язана зі сприйняттям (право-розумінням) і відповідним відтворенням права (прийняттям його для управління власними діями).

Водночас слід зазначити, що процес право-порозуміння, за законами комунікації, передбачає добровільність і усуває примусове «проникнення» будь-кого у сферу саморегулювання право-суб'єкта. Комунікативна дія права не виключає стратегічної, яка, зі свого боку, не лише координує цілераціональну діяльність, а й раціонально обґрунтовує силу результатів право-порозуміння, що досягаються за умов, конче необхідних для досягнення комунікативної мети. Стратегія правової комунікації, має, на нашу думку, два вектори: по-перше, правове мовлення, спрямоване на усунення передумов дезорієнтованого сприйняття, на право-порозуміння; по-друге, правова поведінка не завжди відтворює поставлені правом вимоги, тобто іноді приховує фактичне спрямування на дезорієнтоване право-сприйняття (протиправність). Механізм право-порозуміння працює у напрямі створення інтеракції — досягнення перлокутивного (впливового) ефекту права через ілокутивний (порозуміння).

Поняття «право-розуміння» має нормативний зміст, що виходить за межі розуміння сукупності граматичних виразів правових знаків (право-норм). Право-порозуміння, зі свого боку, пов'язане з інтерсуб'єктивним визначенням сенсу права, що відкрите індивідуальній інтерпретації. У контексті цього права комунікація відводить правовим знакам належне місце у правовому полі, не відносячи право-порозуміння до стратегічної дії.

У контексті аналізу комунікативних технологій К.-О. Апель (один із яскравих представників у сфері сучасної західної практичної філософії) вводить поняття «постулату саморефлексії», яку відносить не до можливих емпіричних

результатів реконструктивних наук, а до їхніх умов можливості [12, с. 237]. Усуваючи принцип саморефлексії з правової комунікації, можна визначити право-розуміння і право-управління як нормативне регулювання сенсу міжсуб'єктних правовідносин. Тобто є підстави назвати правову комунікацію своєрідною структурою мовленнєво-поведінкової раціональності, спрямованої на право-порозуміння. «Консенсуально-комунікативна і стратегічна раціональність» (термін запозичений у А. Єрмоленка [12, с. 245]) дії права дозволяє стверджувати, що механізми надання правового змісту конкретній ситуації, конкретним правовідносинам між суб'єктами вимагають відповідного право-регулювання, співвіднесення право-знаку з його розумінням і прийняттям як нормативно-регулятивної інформації.

Усе викладене вище дає підстави говорити про творення і споживання правових знаків як єдиний цілісний процес, який передбачає: 1) поелементне відтворення правової реальності у вербальних відповідниках, що передаються літерами і містять історію, етимологію, аналогію утворюваного слова (термінопоняття) або вислову (право-норми), а також 2) поступове розкриття значення, закладеного у це слово (прочитання іконічного зображення, накладення на нього соціального індексу та розкриття смислу через зіставлення з минулим досвідом і проектування подальшої поведінкової рефлексії). І в цьому процесі правовий знак покликаний виконувати функцію спрощення — застосування.

ВИКОРИСТАНІ МАТЕРІАЛИ

1. *Эко У.* Отсутствующая структура. Введение в семиологию. — СПб., 1988. — 432 с.
2. *Пирс Ч. С.* Логические основания теории знаков. — СПб., 2000. — 352 с.
3. *Гумбольдт В. фон.* Избранные труды по языкознанию. — М., 2000. — 400 с.
4. *Гатальська С. М.* Символізм і проблема візуалізації культури // *Філософія культури* : українські підручники онлайн [Електронний формат]. — Режим доступу : http://pidruchniki.ws/12920522/filosofiya/simvolizm_problema_vizualizatsiyi_kulturi.
5. *Овчинников А.* Правовое мышление в правоприменительном процессе: опыт герменевтической методологии // *Философия права*. — 2003. — № 2 (8). — С. 75–83.
6. *Зверинцев А.* Коммуникационный менеджмент: рабочая книга менеджера HR. — 2-е изд., испр. — СПб., 1997. — 288 с.
7. *Енциклопедія постмодернізму* / за ред. Ч. Вінквіста та В. Тейлора. — К., 2003. — 503 с.
8. *Рикёр П.* Конфликт интерпретаций: очерки о герменевтике. — М., 1995. — 46 с.
9. *Гадамер Х.-Г.* Истина и метод: основы философской герменевтики. — М., 1988. — 704 с.
10. *Хабермас Ю.* Демократия. Разум. Нравственность. Московские лекции и интервью. — М., 1995. — 245 с.
11. *Леви Х.* Введение в правовое мышление. — М., 1995. — 115 с.
12. *Єрмоленко А.* Комунікативна практична філософія. — К., 1999. — 488 с.

Балинська О. М. Творення та споживання правових знаків

Анотація. Здійснено аналіз творення правових знаків як складової правотворення, а також споживання цих знаків — як їх розуміння, сприйняття та застосування. Доведено, що творення і споживання правових знаків — це цілісний процес,

який охоплює відтворення правової реальності у певних словах і розкриття їх значення соціальними суб'єктами.

Ключові слова: правова реальність, правовий знак, правотворення, соціальний індекс, поведінкова рефлексія.

Балинская О. М. Создание и потребление правовых знаков

Аннотация. Осуществлен анализ создания правовых знаков как составляющей части правотворчества, а также потребление этих знаков — как их понимание, восприятие и применение. Доказано, что создание и потребление правовых знаков — это целостный процесс, охватывающий воспроизводство правовой реальности в определенных словах и раскрытие их значения социальными субъектами.

Ключевые слова: правовая реальность, правовой знак, правотворчество, социальный индекс, поведенческая рефлексия.

Balynska O. Creation and Use of Legal Signs

Summary. The analysis of the creation of legal signs as a part of lawmaking is made in this paper. The use of these signs as understanding, acceptance and application is considered. It is shown that the creation and consumption of legal signs — is a holistic process that includes reproduction of the legal reality in certain words and discovering their meaning by social persons.

Key words: legal reality, legal sign, law-making, social index, behavioral reflection.